

२०१७-२०१८

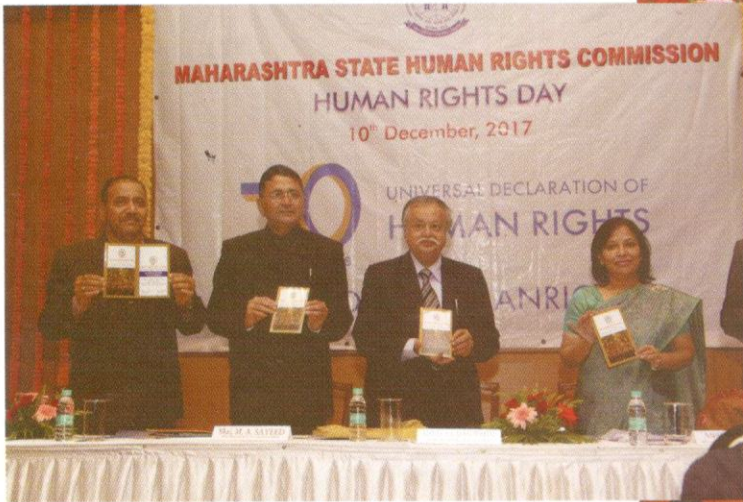

महाराष्ट्र राज्य मानवी हक्क आयोग

१७ वा वार्षिक अहवाल

१ एप्रिल २०१७ -३१ मार्च २०१८

महाराष्ट्र राज्य मानवी हक्क आयोग

१७ वा वार्षिक अहवाल

(१ एप्रिल, २०१७ ते ३१ मार्च, २०१८)

२०१७-२०१८

प्रस्तावना

“लोकांना त्यांच्या मानवी हक्कांना नकार देणे त्यांच्या मानवतेला आव्हान देणे”

—नेल्सन मंडेला

किंवा

“ विकासाशिवाय शांतता असू शकत नाही, शांतीशिवाय विकास होत नाही आणि मानवी हक्कांचे आणि कायद्याचे नियम न मानता शांतता किंवा टिकाऊ विकास होत नाही ”

—यूएन डी. महासचिव जॉन एलिसन

१ एप्रिल २०१७ ते ३१ मार्च २०१८ या कालावधीसाठी १७ व्या वार्षिक अहवालास आयोग आनंदाने प्रस्तुत करीत आहे. यावर्षी १० डिसेंबर रोजी मानवाधिकार १९४८ मध्ये संयुक्त राष्ट्रांच्या सार्वभौम विधानमंडळाद्वारे सार्वत्रिक घोषणापत्र (यूडीएचआर) ७० स्वीकारण्याचे वर्धापन दिन म्हणून चिन्हांकित यूडीएचआर, सर्व प्रदेशांतील विविध वैधानिक आणि सांस्कृतिक पार्श्वभूमीच्या प्रतिनिधींनी तयार केलेले जगातील करण्यात आले आहे. सर्व लोक आणि सर्व राष्ट्रांच्या सार्वभौम मूल्यांचे आणि साध्यतेचे एकसमान प्रमाण ठरवते. हे प्रत्येक माणसाचे समान प्रतिष्ठा आणि मूल्य स्थापित करते आणि आपल्या सर्वांना सामर्थ्य देते. ही तत्त्वे १९४८ मध्ये जशी संबंधित होती ती आजही तशीच संबंधित आहेत. आम्हाला स्वतःच्या हक्कांसाठी आणि इतरांच्या हक्कांसाठी उभे राहण्याची गरज आहे.

महाराष्ट्र राज्य मानवाधिकार आयोगाच्या मर्यादित शक्ती आणि संसाधनांच्या आधारे मानवाधिकारांच्या उल्लंघनांच्या तक्रारीवर कार्यवाही करीत निगडित आहे. भूतकाळातील मोठ्या जागरूकता मोहिमेत आयोगाने उपस्थित असलेल्या तक्रारींच्या प्रवाहात प्रगतीशील वाढ झाली आहे. या व्यतिरिक्त, क्षेत्रातील संशोधन वाढविण्यासाठी आयोगाने दोन प्रमुख संस्थांसह टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्सेस (टीआयएसएस) आणि नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी, मुंबई (एनएलयूएम) समवेत मेमोरेंडम ऑफ अंडरस्टॅंडिंग (सामंजस्याचा करार) प्रवेश केला आहे.

या वर्षी जानेवारी २३, २०१८ रोजी सेवानिवृत्त झालेल्या अध्यक्ष एस. आर. बन्नूरमथ यांनी आयोगास निरोप दिले. सदर रिक्त पद अद्याप भरलेले नाही. श्री. भगवंतराव डी. मोरे यांना अतिरिक्त पदभार देण्यात आला आहे.

आयोगाच्या प्रयत्नांमुळे सध्याच्या अहवालात तपशीलवार कार्यवाही अहवालात प्रदर्शित करून अहवाल सादर केले आहे.

(न्यायाधीश एस. आर. बन्नूरमठ)

मा. अध्यक्ष

(भगवंतराव डी. मोरे)

मा. सदस्य

(एम. ए. सईद)

मा. सदस्य

(पाच)

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	प्रस्तावना	पान क्र.
१.	परिचय	१
२.	आयोगाने हाताळलेल्या तक्रारी	४
३.	मा. अध्यक्ष व सदस्य यांनी दिलेल्या भेटी	८
४.	साधन सामुग्री	१०
५.	उदाहरणात्मक प्रकरणे	११
६.	शासनाने अनुपालन केलेल्या तसेच नाकारलेल्या शिफारशी.	१८

२०१७-२०१८

अध्याय - परिचय

मानवी हक्कांची कोणतीही निश्चित परिभाषा नाही. ऑक्सफोर्ड पावर डिक्शनरी (१९९३) मध्ये मानवी हक्कांना “सर्व लोक ज्यांना मूलभूत स्वातंत्र्य असावे” अशी मूलभूत परिभाषा परिभाषित करते. मानवी हक्क मूलभूतपणे मानवी गरजा आणि क्षमतांमुळे उदभवतात. साध्या भाषेत, मानवी हक्क त्यांच्या मूलभूत गरजा पूर्ण करण्यासाठी मानवी हक्कांसाठी असतात. मानवी हक्क मानवतेसाठी मूलभूत आहेत. ते सर्वत्र सर्व लोकांना लागू होते. आज मानवी हक्कांचे उल्लंघन गंभीरपणे घेण्यात येतात व त्यांचे प्रतिबंध करण्यासाठी आंतरराष्ट्रीय संस्था आणि लोकशाहीच्या चॅम्पियनद्वारे लक्षात घेण्यात आले आहे. या पार्श्वभूमीवर बहुतेक देशांनी स्वतःचे स्वतंत्र राष्ट्रीय मानवाधिकार स्थापन केले आहे. मानवाधिकार हे असे अधिकार आहेत जे जीवनासाठी आणि सामान्य मानवी अस्तित्वासाठी मौलिक आहेत. ते संकल्पनेवर आधारित आहेत की प्रत्येक पुरुष आणि स्त्री, कास्ट, पथ, रंग, वंश आणि राष्ट्रीयत्वाचा विचार न करता काही मूलभूत अधिकारांसह ते जन्म, भाषण, स्वतंत्र्य, न्याय इत्यादीसह जन्माला येतात. हे मूलभूत अधिकार राखून ठेवलेले असतात आणि जगाच्या राष्ट्रांनी पालन केले, संयुक्त राष्ट्र संघटनेने त्यांच्या निर्मिती नंतर लवकरच मानवाधिकारांचे सनद स्वीकारले. १० डिसेंबर १९४८ रोजी संयुक्त राष्ट्राने स्वीकारलेल्या मानवाधिकारांची सार्वभौम अधिकाराची घोषणा (यूडीएचआर) केली. लोकांच्या काही मूलभूत अधिकारांचे वर्णन त्यात करण्यात आले आहे. हे थेट, स्वातंत्र्य आणि व्यक्तीचे संरक्षण, स्वातंत्र्य प्रतिनिधीचे अधिकार, न्यायीक उपाय, चळवळ स्वातंत्र्य, देशाच्या शासनास भाग घेण्याचा अधिकार इत्यादी अधिकार आहेत. इतर प्रकारचे आर्थिक आणि सामाजिक हक्क आहेत. हे कार्य करण्याचा अधिकार, समानता इत्यादी आहेत. प्राचीनकाळापासून भारत मानवाधिकारांच्या आदर्शांबद्दल आणि सिद्धांतांवरच वचनबद्ध आहे. यूडीएचआरच्या अनुरूप, भारताचे संविधान, भाग तीन मध्ये, भारताच्या सर्व नागरिकांना समानता, न्याय आणि स्वातंत्र्य सुनिश्चित करण्यासाठी असून त्यात मूलभूत अधिकार प्रदान करण्यात आला आहे. भाग ४ मधील “राज्य धोरणाचे निर्देशकतत्वे” शीर्षकाने सामाजिक, आर्थिक न्याय आणि हक्क देखील निश्चित करतात. ब्रिटिश शासकांच्या चंगळापासून मुक्त होण्यासाठी भारताने लढा मानवी हक्कांचे संघर्ष म्हणून पाहिले. आमचे सहा मूलभूत अधिकार वैयक्तिक अधिकार आणि सामाजिक अधिकार या दोन्ही बाबींचा समाविष्ट आहे. परंतु समाजाच्या कमकुवत आणि वंचित विभागातील प्रत्येकास “संरक्षित भेदभाव” च्या स्वरूपात प्रत्येकासाठी संधी समानतेच्या प्रत्येकाच्या अधिकारांवर जोर देण्यात आला आहे. मानवाधिकार कायदा, १९९३ अन्वये राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोग आणि राज्य मानवाधिकार आयोग तयार करण्यात आला आहे. महाराष्ट्र राज्य मानवाधिकार आयोगाची स्थापना सन २००१ मध्ये झाली आणि तेव्हापासून ते महाराष्ट्राच्या मानवाधिकारांचे रक्षण करण्याचा प्रयत्न करीत आहे. या वर्षी आयोगाने मानवाधिकारांच्या कारणास्तव क्षेत्रामध्ये संशोधन आणि कार्य करण्यासाठी, प्रोत्साहित करण्यासाठी टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्सेस (टीआयएसएस) आणि महाराष्ट्र नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी (एमएनएलयू) यांच्याबरोबर एक संयुक्त सामंजस्याचा ज्ञापन म्हणजे समजुतीचा करार केला आहे.

आयोगाची रचना

- महाराष्ट्र राज्य मानवी हक्क आयोग ही एक कायद्याने निर्माण केलेली स्वायत्त वैधानिक संस्था आहे.
- या आयोगाचे अध्यक्षपद एका उच्च न्यायालयाच्या निवृत्त मुख्य न्यायमूर्ती यांचेकडे असते.
- एक सदस्य- जे उच्च न्यायालयात न्यायमूर्ती आहेत किंवा होते असे न्यायमूर्ती किंवा महाराष्ट्र राज्यात जिल्हा न्यायाधीश या पदावर कमीत कमी ७ वर्षे कार्यरत असलेले न्यायाधीश असते.
- एक सदस्य- ज्यांना मानवी हक्कांबाबत ज्ञान आहे किंवा त्यासंदर्भात प्रत्यक्ष अनुभव आहे अशा व्यक्तींमधून एका व्यक्तीची सदस्य म्हणून नेमणूक केली जाते.

आयोगाची कार्ये

लोकसेवकांकडून होणाऱ्या मानवी हक्कांच्या उल्लंघनावर नजर ठेवणे आणि त्यासंदर्भात त्यांची चौकशी करणे हे आहे.

मानवी हक्क संरक्षण अधिनियम, १९९३ च्या कलम १२ च्या तरतुदी प्रमाणे या आयोगाला खालील सर्व किंवा त्यापैकी कोणतेही कार्ये करावे लागतात :-

(अ) कोणत्याही व्यक्तीने दाखल केलेल्या फिर्यादीबाबत त्याने/तिने केलेल्या विनंती अर्जाची दखल घेऊन स्वतःहून पुढाकार घेऊन खालील विषयाची तपासणी करेल :-

- मानवी हक्कांचे प्रत्यक्ष उल्लंघन किंवा उल्लंघनास प्रोत्साहन देणे/साथ देणे.
- सरकारी नोकरदारांद्वारे अशा प्रकारच्या उल्लंघनास प्रतिबंधित करणे मानवी हक्कांकडे अथवा दुर्लक्ष.

(ब) न्यायालयासमोर अनिर्णिततावस्थेत असलेल्या कोणत्याही मानवी हक्कांच्या उल्लंघन संबंधित खटल्यामध्ये न्यायालयाच्या संमतीनुसार हस्तक्षेप करणे.

(क) राज्य सरकारला पूर्वसूचना देऊन सरकारच्या अखत्यारित असणाऱ्या कोणत्याही कारागृहास अथवा इतर अशा कोणत्याही संस्थेस जिथे व्यक्तींना स्थानबद्ध केले आहे तिचे उपचार, संरक्षण अथवा सुधारणेसाठी दाखल केले आहे, अशा ठिकाणी तेथे दाखल केलेल्या व्यक्तींच्या राहणीमानाच्या परिस्थितीचा अभ्यास करण्यासाठी भेट देईल आणि त्यासंबंधी शिफारस करील.

(ड) मानवी हक्कांच्या संरक्षणार्थ राज्यघटनेद्वारे अथवा इतर कोणत्याही कायद्याद्वारे केलेल्या सुरक्षात्मक उपायांचा आणि तरतुदींचा आढावा घेऊन त्याचा प्रभावीपणे अंमलबजावणीसाठी शिफारसी करणे.

(इ) मानवी हक्कांच्या उपभोगामध्ये प्रतिबंध करणाऱ्या दहशतवादी कृत्यास असलेल्या घटकांचे, पुनर्विलोकन करून त्यावर उचित सुधारात्मक उपाय योजनांची शिफारस करील.

(फ) मानवी हक्कांसंबंधीचे करार व आंतरराष्ट्रीय स्तोत्रांचा अभ्यास करून त्यांच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी शिफारसी करणे.

(ग) मानवी हक्कांच्या क्षेत्रात संशोधन हाती घेणे व अशा संशोधनास प्रोत्साहन देणे.

(ह) समाजाच्या विविध घटकांमध्ये मानवी हक्कांबाबत साक्षरतेचा प्रसार करणे आणि प्रकाशने, माध्यमे, चर्चासत्रे व इतर उपलब्ध साधनांद्वारे या हक्कांच्या संरक्षणासाठी असलेल्या सुरक्षात्मक उपायांबाबत जागृती वाढवणे.

(य) मानवी हक्कांच्या क्षेत्रात काम करणाऱ्या गैरशासकीय स्वयंसेवी संस्था आणि इतर संस्थांच्या प्रयत्नांना प्रोत्साहन देणे.

(ज) मानवी हक्क संवधनांसाठी आवश्यक असणारी इतर कोणतीही कामे करणे.

तक्रार कशाप्रकारे दाखल करता येईल ?

(अ) तक्रार मराठी, हिंदी किंवा इंग्रजी भाषेमध्ये लिहून दाखल करता येते. अशी तक्रार ज्या व्यक्तीच्या मानवी हक्काचे उल्लंघन झाले आहे अशी पीडित व्यक्ती किंवा तिच्या वतीने इतर व्यक्तीला ती तक्रार आयोगाच्या कार्यालयात स्वतः येऊन किंवा टपालाने पाठवून दाखल करता येते.

(ब) तक्रार दाखल करण्यासाठी कोणतेही शुल्क/फी आकारले जात नाही. कोर्ट फी स्टॅम्प लावावे लागत नाहीत. वकीलाची नेमणूक करण्याची आवश्यकता नाही.

(क) अशी तक्रार ही कोणत्याही लोकसेवकाच्या विरुद्ध असावी लागते आणि ती तक्रार आयोगाचे माननीय अध्यक्ष किंवा सचिव यांच्या नावे करणे आवश्यक आहे आणि अशा तक्रारीत तक्रारदाराने खालील माहिती नमूद करणे आवश्यक आहे :—

१. तक्रारदाराचे पूर्ण नाव.

२. तक्रारदाराचा पूर्ण पत्ता.

३. दूरध्वनी क्र./ई-मेल

४. घटनेची तारीख आणि ठिकाण.

५. घटनेची वेळ.

६. मानवी हक्कांच्या उल्लंघनाबाबत सविस्तर माहिती.

७. तक्रार कोणत्या लोकसेवकाविरुद्ध/सरकारी विभागाविरुद्ध/शासकीय प्राधिकाऱ्यांविरुद्ध.

८. तक्रारीतील प्रकरणासंदर्भात कोणत्याही न्यायालयात किंवा राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग, नवी दिल्ली किंवा कोणत्याही एखाद्या कायदेशीर मंचासमोर प्रलंबीत आहे काय किंवा कसे याची माहिती.

९. तक्रारीत आयोगाकडून मागणी करण्यात आलेली मदत.

आयोगानी कोणकोणत्या बाबींकडे लक्ष केंद्रीत करावे

आयोगाचे प्रयत्न असेल की आयोग राज्याच्या जनतेपर्यंत पोहचून जनतेचे मानवी हक्कांचे संरक्षण सुनिश्चित करून खालील तरतुदींच्या बाबतीत कार्यवाही करावी :-

- बेकायदेशीर स्थानबद्धता आणि वेठबिगारांच्या बाबतीत पुनर्विचार करून नागरिकांच्या मानवी अधिकाराच्या बाबतीत मानवी अधिकाराच्या मानवी अधिकार उपभोगण्यासाठी सुधारणांच्या उपायोजनांची शिफारस करणे.
- स्त्रिया आणि मुले.
- शारीरिक आणि मानसिकदृष्ट्या अपंग व्यक्ती यांचे हक्क.
- कायदा शिकणारे विद्यार्थी आणि मानवी हक्कासंदर्भात काम करणाऱ्या अशासकीय संस्था.
- निवारा मिळविण्याचा हक्क.
- स्वास्थ्य आणि पर्यावरण.
- ज्येष्ठ नागरिक.
- राज्य सरकारच्या विविध योजनांची अंमलबजावणी.
- जनमानसात मानवी हक्कांची जागृती आणि प्रसार.

आयोगाकडे येण्याचे फायदे :

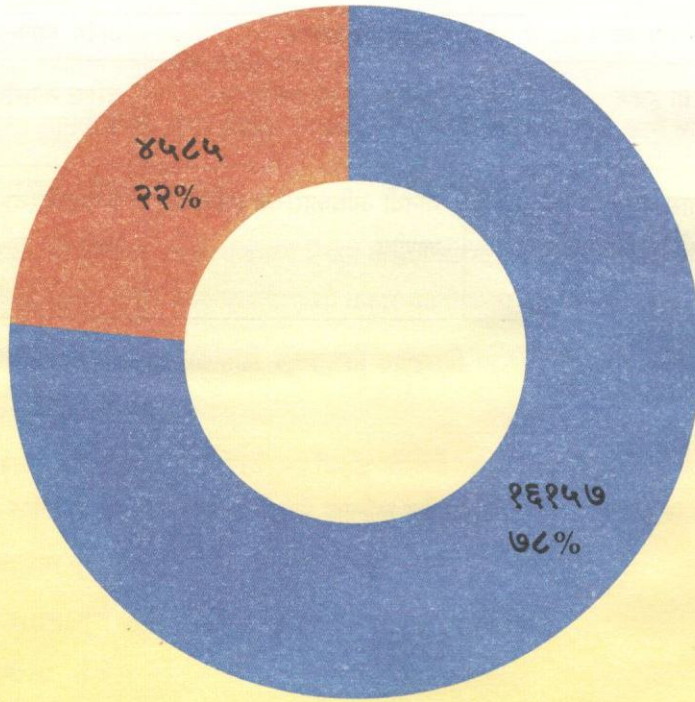
सामाजिक मुद्दे	गैरकायदेशीर स्थान बद्धता	महिला व बालक	अपंग व्यक्तिके हक्क
रखावालादारीच्या सहवासीयांचे गृह / संस्था मध्ये हक्क	आश्रयाचा हक्क	आरोग्य व वातावरण	वरीष्ठ नागरीक
कायद्याच्या विद्यार्थ्यांचे परिशिक्षण व अशासकीय संस्थामध्ये मानवी अधिकाराचे हक्क	राज्य शासनाच्या अनेक योजनाची अंमलबजावणी	मानवी अधिकाराच्या हक्कांची जाणीव	अनेक संस्थाना अचानक भेटी

अध्याय - २ आयोगाने हाताळलेल्या तक्रारी

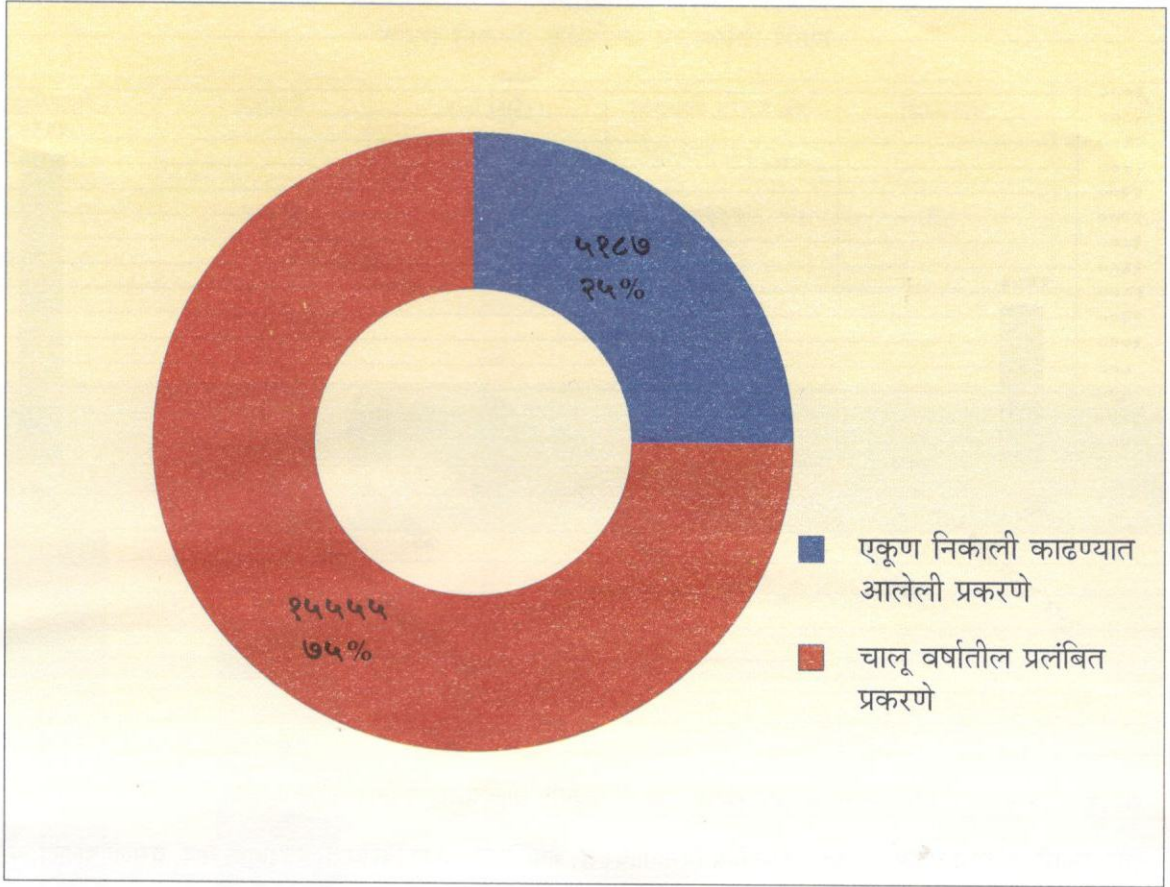
१ जानेवारी २०१७ ते ३१ डिसेंबर २०१७ आयोगाकडे ४५८५ तक्रारी प्राप्त झाल्या खालील तक्ता हा नवीन प्राप्त झालेल्या तक्रारी, प्रलंबित प्रकरणांची संख्या तसेच निकाली काढलेल्या प्रकरणांची संख्या दर्शविते.

पूर्वीची प्रलंबित प्रकरणे	नवीन प्राप्त झालेली प्रकरणे	चालू वर्षातील एकूण प्रकरणे	चालू वर्षातील एकूण बंद प्रकरणे	एकूण पिढा निवारण	वर्षाअखेरीस प्रलंबित प्रकरणांची संख्या
१६१५७	४५८५	२०७४२	५१८७	६८	१५५५५

एकूण प्रकरणे = २०७४२

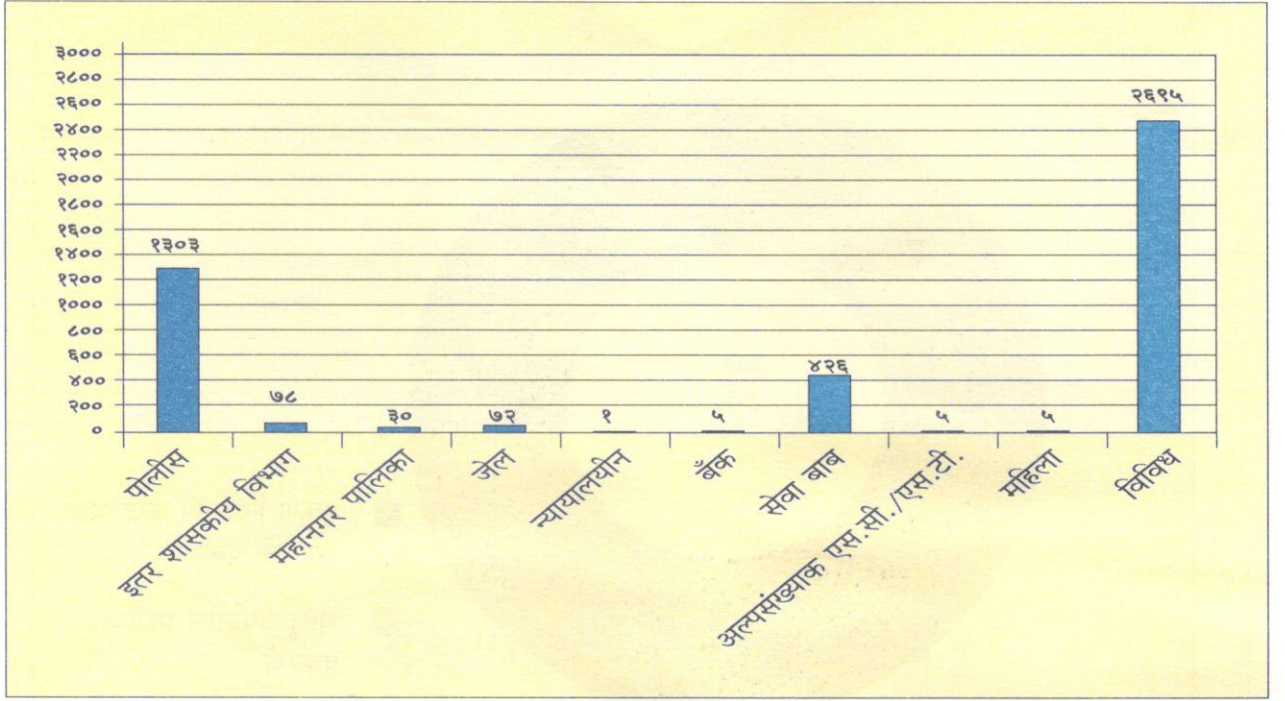

- पूर्वीची प्रलंबित प्रकरणे
- नवीन प्रकरणे

तक्रारींचे स्वरूप

- पोलीस दळाविरुद्धच्या तक्रारी या तक्रारीमध्ये समाविष्ट असलेल्या तक्रारी चा गैरवापर, गुन्हा नोंद न करणे -१३०३ प्रकरणे
- इतर शासकीय विभागांविरुद्धच्या तक्रारी -७८ प्रकरणे
- कैद्यांचे मानवी हक्क उल्लंघनासंबंधीच्या तक्रारी -७२ प्रकरणे
- न्यायपालिका विरोधात तक्रारी -१ प्रकरण
- बँकेविरुद्धच्या तक्रारी -५ प्रकरणे
- सेवेसंबंधित बाबीविषयीच्या तक्रारी -४२६ प्रकरणे
- मागासवर्गीय जाती-जमाती व इतर अल्पसंख्याक यांच्यावर झालेल्या अन्यायासंबंधीच्या तक्रारी -५ प्रकरणे
- इतर संकीर्ण तक्रारी -२६९५ प्रकरणे

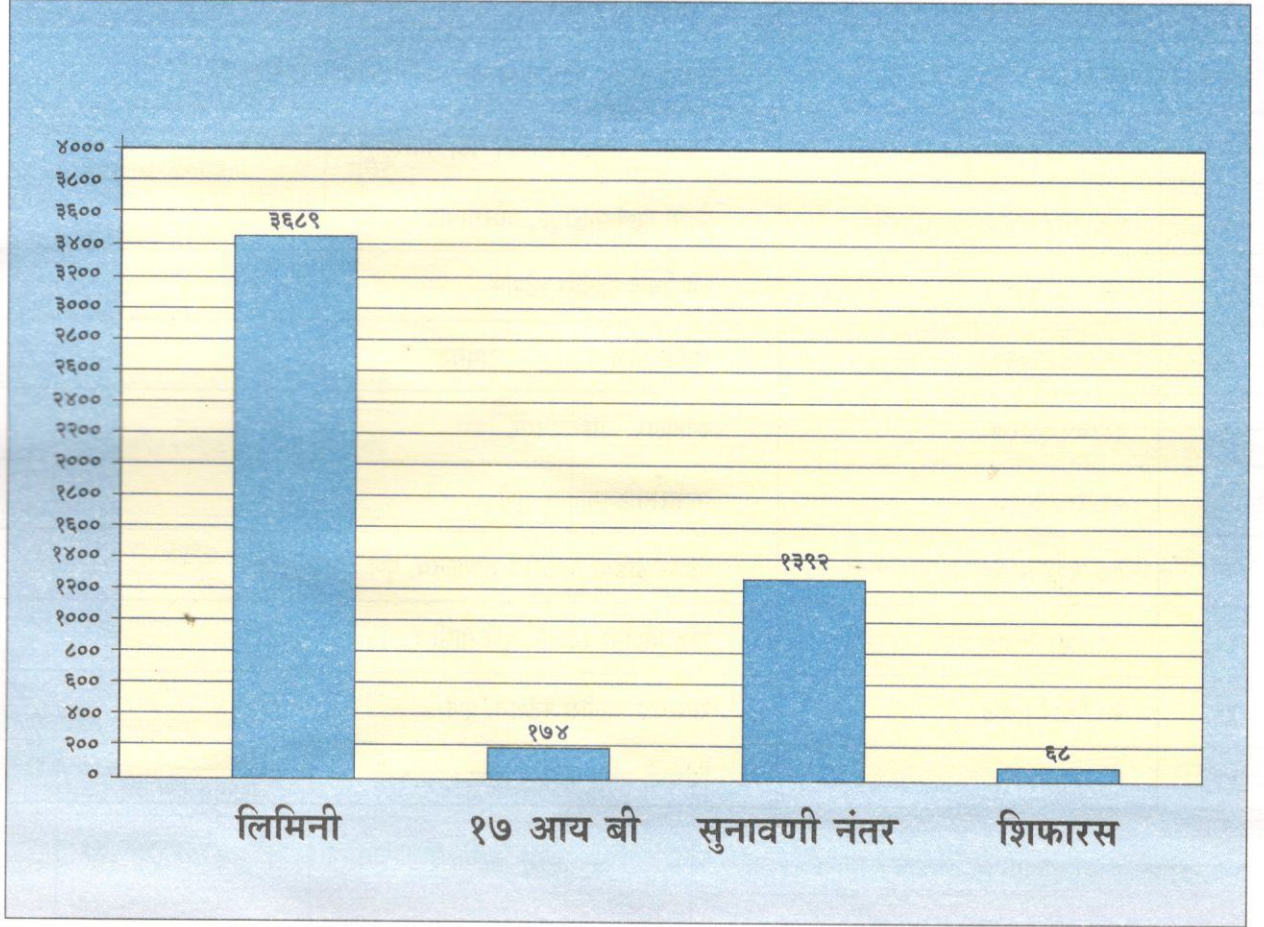

- शासकीय विभाग ज्यामध्ये तक्रारी या शेतीसंबंधित, जंगल, प्रकृती, आदिवासी, पर्यावरणाविरुद्ध, अन्न, महसूल विभागाविरुद्ध इत्यादी.
- इतर तक्रारी ज्यामध्ये तक्रारी या इतर शासकीय विभागांविरुद्ध, बँक, पालिकेच्या विरोधात, कौटुंबिक वाद, वसुली दलाल, कर्जाबाबत इत्यादी.

एकूण तक्रारी-४५८५

जानेवारी, २०१७ ते डिसेंबर, २०१७ या कालावधीतील कोर्ट दालन क्र. १, २ आणि ३ मधील एकूण निकाली काढलेल्या प्रकरणांची संख्या

कालावधी	लिमिनी	१७(i)(b)	सुनावणी होऊन बंद झालेली प्रकरणे	शिफारशी	एकूण
जानेवारी, २०१६ ते डिसेंबर, २०१६	३६८९	१७४	१३९२	६८	५२५५

अध्याय III

मा. अध्यक्ष आणि मा. सदस्य यांनी दिलेल्या भेटी

१ एप्रिल २०१७ ते ३१ डिसेंबर २०१८ या कालावधीत मा. अध्यक्ष आणि मा. सदस्य यांनी कारागृह आणि पोलीस स्टेशन येथे दिलेल्या कार्यालयीन भेटी.

अ.क्र.	भेटी दिलेल्या तारखा	भेटी दिलेली ठिकाणे
१.	२७/०५/२०१७	विसापूर खुले कारागृह, अहमदनगर
२.	१०/०६/२०१७	वदोड बाजार पोलीस स्टेशन, औरंगाबाद
३.	२०/०६/२०१७	जिल्हा पर्यावेक्षणआधीन गट, कोल्हापूर
४.	०३/०७/२०१७	पैठण खुले कारागृह, औरंगाबाद
५.	०२/०८/२०१७	लोणीकंद पोलीस स्टेशन
६.	१९/०८/२०१७	मुरूड पोलीस स्टेशन, रायगड
७.	११/०९/२०१७	स्नेहालय, अहमदनगर
८.	०१/१०/२०१७	कर्करोग रुग्णालय, पुणे
९.	०७/१०/२०१७	कॅअर इंडिया कर्करोग रुग्णालय, पुणे
१०.	०८/१०/२०१७	खेड पोलीस स्टेशन, पुणे ग्रामीण
११.	२८/०८/२०१७	सासवड पोलीस स्टेशन, पुणे
१२.	१५/०३/२०१८	चिंचणी वांगी पोलीस स्टेशन, सांगली

१ एप्रिल २०१७ ते ३१ मार्च २०१८ या कालावधीत मा. सदस्यांनी सेमिनार परिषद आणि महत्वाच्या कार्यक्रमात दाखवलेली उपस्थिती.

अ.क्र.	कार्यक्रमांच्या तारखा	कार्यक्रमांची स्थळे	उद्देश
१.	२३/०४/२०१७	मुंबई	कोअर इंडिया इन्स्टिट्यूट ऑफ लीगल मेडिसीनच्या मेडिको लीगल परिषदेला उपस्थिती दर्शविली.
२.	२२/०६/२०१७ आणि २३/०६/२०१७	पुणे	यशदा येथे आयोजित केलेली तुरुंग नियमावली आणि मानवी हक्क या विषयावरील व्याख्यान.
३.	०३/०७/२०१७	मुंबई	महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी महाविद्यालय यांनी आयोजित केलेला सेमिनार
४.	०५/०७/२०१७	पुणे	यशदा येथे आयोजित केलेली तुरुंग नियमावली आणि मानवी हक्क या विषयावरील व्याख्यान.
५.	१०/०७/२०१७	मुंबई	महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी महाविद्यालय यांनी आयोजित केलेल्या मानवी हक्क, मूलभूत हक्क आणि पोलिसींग या विषयावरील सेमिनारास उपस्थिती दिली.
६.	०९/०९/२०१७	औरंगाबाद	ईलोरा येथील युवक बिरादरीच्या कार्यक्रमात उपस्थिती दाखविली.
७.	२३/०९/२०१७	मुंबई	न्यायिक स्वातंत्र्य आणि न्यायिक सुधारणा यावरील व्याख्यान
८.	२४/०९/२०१७	मुंबई	आपटे विधी महाविद्यालय येथे मूट कोर्ट च्या कार्यक्रमास उपस्थिती दाखविली.
९.	२८/०९/२०१७	नांदेड	शिवाजी विधी महाविद्यालय कंधार नांदेड येथे मानवी हक्काचे धोरण या विषयावरील सेमिनार.

प्रशिक्षण

वेगवेगळ्या संस्थेच्या भेटी

अ.क्र.	भेटीच्या तारखा	संस्थांची नावे	सहभागी
१.	१७/०४/२०१७	विवेकानंद शैक्षणिक संस्था, मुंबई	मानवी हक्कांच्या विषयाबाबतचा पीजी डिप्लोमाचे २० विद्यार्थी
२.	०३/११/२०१७	के. सी. विधी महाविद्यालय मुंबई	२५ विधी विद्यार्थी
३.	०३/०२/२०१८	हर्ट फाऊंडेशन	मानवी हक्कांच्या विषयाबाबतचा पीजी डिप्लोमाचे २६ विद्यार्थी

प्रशिक्षण कार्यक्रम

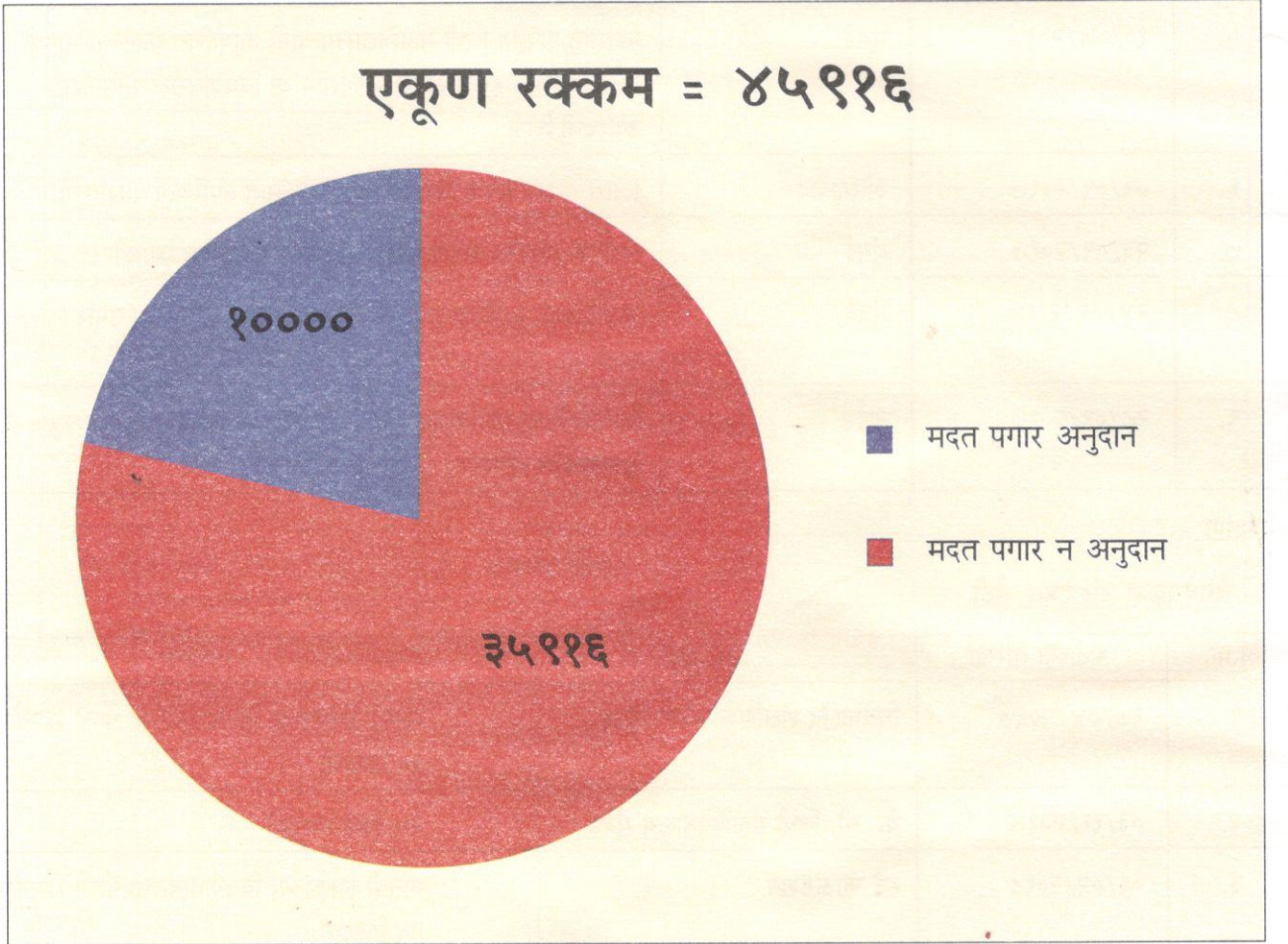
प्रशिक्षण कार्यक्रम हा वर्षातून उन्हाळी व हिवाळी असा २ वेळा विधी विद्यार्थ्यांसाठी आयोजित केला जातो. सदर विद्यार्थी हे पूर्ण देशातून विविध विधी महाविद्यालय/विद्यापीठातून येतात.

अ.क्र.	कालावधी	कार्यक्रम	विद्यार्थ्यांची संख्या
१.	०१/०६/२०१७ ते ३०/०६/२०१७	उन्हाळी प्रशिक्षण	३०
२.	२८/११/२०१७ ते २२/१२/२०१७	हिवाळी प्रशिक्षण	१५

अध्याय ४
साधन सामुग्री

सन २०१७-२०१८ या आर्थिक वर्षात शासनाकडून प्राप्त झालेला निधी

	रूपये (हजारांमध्ये)
वेतनेतर अनुदान	३५९१६
बिगर वेतन अनुदान	१००००
एकूण	४५९१६

उदाहरणात्मक प्रकरणे

१. प्रकरण क्रमांक : १५४९/जोडून/१५५१/२०१६

तक्रारकर्त्याचे नाव : दिपीका संजय चव्हाण व विजय कीसनराव वाघ

उत्तरादीचे नाव : पोलीस अधीक्षक, नाशिक

गणपूर्ती : न्यायाधीश श्री. एस. आर. बन्नरमठ, मा. अध्यक्ष

आदेशाचे दिनांक : ५ एप्रिल २०१७

तक्रारीचे स्वरूप :

प्रथम तक्रारदार ह्या श्रीमती दिपीका संजय चव्हाण होत्या एक श्री विजयराज कीसनराव वाघ उपकार हॉटेलचे मालक सटाणा बस थांबा सदर बाबतीत पिडीत श्री विजय वाघ यांनीही आयोगाकडे धाव घेतली व त्यांनीही तक्रार नोंदविली त्यामुळे सदर संबंधित प्रकरण नोंदविण्यात आले. सदर दोन्ही प्रकरणात विषय सारखेच असल्यामुळे दोन्ही विषय एकत्रित करण्यात आले व विचारासाठी घेण्यात आले.

आयोगाने केलेली कार्यवाही :

तक्रारदारांनी त्यांच्या तक्रारीसह वैद्यकीय अहवाल त्यांना झालेल्या जखमांचे फोटोग्राफ व सी.सी.टीव्हीचे हॉटेल जवळचे फुटेज सादर केले. सादर केलेल्या वस्तुंचे विचार करताना आयोगानी पोलीस अध्यक्ष नाशिक यांच्याकडून अहवाल मागविला होता.

आयोगाचे निर्णय :

सदर प्रकरणात पोलीस निरीक्षक श्री. पाटील, पोलीस शिपाई श्री. अनिल अहिर व इतर अनेक गंभीर करण्यात स्वरूपाचे मानवी अधिकारांचे उल्लंघन श्री. विजयराज वाघ यांचे बाबतीत केल्याचे आढळून आले आहे व जे सी.सी.टीव्ही फुटेजमधून दिसून आले व पोलिसांनी कळविले आहे. सदर प्रकरणी आयोग खालीलप्रमाणे शिफारस करित आहे :-

(अ) राज्याचे गृह विभागाने चौकशी करावी व तात्काळ विभागीय चौकशीचे आदेश काढून जे सदर प्रकरणात गुंतले आहे त्या अधिकारी व पोलीस आमदारांचे विरुद्ध शिक्षा निश्चित करावी.

(ब) श्री. अंकुश शिंदे पोलीस अध्यक्ष, नाशिक यांनी अपूर्ण व घटनेच्या एकदम विरुद्ध अहवाल दिल्यामुळे त्याच्याविरुद्ध विभागीय कार्यवाहीस प्रारंभ करावे व त्यांनी आयोगापुढे सुनावणीच्या दिवशी हजर राहण्यास नकार दिल्यामुळे त्यांच्याविरुद्ध चौकशी व्हावी.

(क) पिडीतास अमानवीपणे व निर्दयीपणे मारहाण केल्याबाबतीत आयोगाला योग्य वाटते की पिडीतास श्री. विजयराज किसन वाघ यांना अंतरिम भरपाई रु. १ लाखांची रक्कम राज्य शासनानी सदर आदेशाच्या प्राप्तीच्या दिनाकापासून चार आठवड्यात प्रदान करावी.

२. प्रकरण क्रमांक ४०८४/२०१६

तक्रारकर्त्याचे नाव : जिने व्हेसील मिरांडा

उत्तरवादीचे नाव : (१) पोलीस महासंचालक (तुरुंग), पुणे

(२) पोलीस अधीक्षक (तुरुंग), पुणे

आदेशाचे दिनांक : ७ एप्रिल २०१७

गणपूर्ती : १. न्यायाधीश श्री. एस. आर. बन्नरमठ, मा. अध्यक्ष

२. गी. एम. ए. सईद, मा. सदस्य

तक्रारीचे स्वरूप :

श्रीमती जीनल हेसील मिरांडा यांची तक्रार त्यांच्या पतीस व्हेनसील रॉय मिरांडा अमानवी मारहाणी यांनी तुरुंग प्राधिकार्यांनी केल्या बदलांची होती जे नाशिक तुरुंगात आजीवन कारावास भोगत आहे.

आयोगानी केलेली कार्यवाही :

तुरुंग अधीक्षकाकडून अहवाल मागविण्यात आला होता. पोलीस अधीक्षक, महाराष्ट्र राज्य, नाशिक तुरुंगास दिनांक ०१ जानेवारी २०१७ रोजी भेट दिली व चौकशी केल्यानंतर एक तपशील निहाय अहवाल आयोगास सादर करण्यात आला व दिनांक ०७ फेब्रुवारी २०१७ रोजी तुरुंग महानिरीक्षक कडून ही अहवाल प्राप्त झाला.

आयोगाचे निर्णय :

सर्व परिस्थितीचा व वस्तुनिष्ठ विचार करून आयोग निष्कर्षाला पोहचला आहे की श्री. व्हेसील रॉय मिरांडा यांच्या मानवी अधिकारांचा गंभीरपणे उल्लंघन करण्यात आला आहे त्यामुळे खालील प्रमाणे शिफारशी करण्यात येत आहे :-

(अ) राज्य शासनास व तुरुंग महानिरीक्षकास यांना निर्देश देण्यात येत आहे की त्यांनी त्यांच्या ताब्यातील कैद्यांच्या मानवी अधिकारांच्या सुरक्षेसाठी सर्वोच्या न्यायालयाने व राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोगाने अनेक निर्गमित करण्यात आलेल्या मार्गदर्शन तत्वाची अंमलबजावणी काटेकोरपणे करावी.

(ब) राज्य शासन व महाराष्ट्र तुरुंग महानिरीक्षक यांना असे निर्देश देण्यात येत आहे की सदर प्रकरणात पिडित श्री. व्हेसील मिरांडाच्या मारहाणीस जबाबदार तुरुंग अधिकाऱ्याच्या विरुद्ध शिस्तभंगाची कार्यवाही करावी.

(क) राज्य शासनास असे निर्देश देण्यात येत आहे कैदी व्हेसील मिरांडा यांची बदली कोणत्याही दुसऱ्या तुरुंगात तात्काळ करण्यात यावी.

(ड) राज्य शासनानी पिडितास रु. २५,००० इतक्या रकमेची भरपाई सदर आदेशाच्या प्राप्तीच्या दिनांकापासून चार आठवड्यात प्रदान करावी.

३. प्रकरण क्रमांक : ७९१/२०१६

तक्रारकर्त्याचे नाव : सुभाष झंडु झगडे

उत्तरवादीचे नाव : (१) पोलीस महासंचालक (तुरुंगा), मुंबई

(२) उप पोलीस अधीक्षक, लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग

आदेशाची तारीख : २७ एप्रिल २०१७

गणसंख्या : न्यायाधीश श्री. एस. आर. बन्नूरमठ, मा. अधीक्षक

तक्रारीचे स्वरूप :

सदर प्रकरण एका सार्वजनिक कर्मचाऱ्याच्या मानवी हक्कांच्या उल्लंघन बद्दलचा आहे. महासंचालक, लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग यांनी त्यांच्या विरुद्ध प्राप्त खोटी तक्रारांच्या आधारे त्यास बळजबरीने व गैरकायदेशीरपणे श्री. कळगुटकर, उप पोलीस अधीक्षक यांनी अडकवून ठेवले त्यामुळे त्यांनी आपल्या अधिकारांचा निश्चित केलेल्या पद्धतीचा दुरुपयोग केला.

आयोगानी केलेली कार्यवाही :

तक्रारीचा अवलोकन केल्यानंतर आयोगाने महासंचालक लाचलुचपत विभाग यांच्याकडून अहवाल मागविला होता चौकशी करून त्यांना मुद्देनिहाय अहवाल आयोगास सादर केला.

आयोगाचा निर्णय :

संपूर्ण वस्तू व वस्तुस्थितीचा विचार करून आयोग असे निष्कर्षावर पोहचला आहे की श्री. कळगुटकर, उप पोलीस अधीक्षक एक सरकारी कर्मचारी यानी तक्रारकर्त्या श्री. झगडे यांच्या मानवी अधिकारांचा उल्लंघन केला त्यामुळे आयोग खालीलप्रमाणे शिफारस करीत आहे :-

(अ) शासनास असे निर्देश देण्यात येत आहे की एक चौकशी करावी व त्यानुसार एक शिस्त भंगाची चौकशी श्री. कळगुटकर, उप पोलीस आयुक्त यांच्या विरुद्ध मानवी अधिकारांच्या उल्लंघनाबाबतीत करावी. ज्याअर्थी तक्रारकर्त्यांच्या एका लोक सेवकाकडून उल्लंघन करण्यात आले आहे. आयोगास योग्य वाटते की तक्रारकर्त्यास रु. १,००,००० इतक्या रकमेची भरपाई शासनानी सदर आदेशाच्या प्राप्तीच्या दिनांकापासून चार आठवड्यात करावी. असे स्पष्ट करण्यात येत आहे. सदर भरपाईच्या रकमेची अदायेगी झाल्या नंतर शासन सदर रकमेची वसुली पोलीस उप अधीक्षक लाचलुचपत विभाग श्री. कळगुटकर यांच्याकडून करण्यास दायित्व आहे.

आयोगानी केलेली कार्यवाही :

तुरुंग अधीक्षकाकडून अहवाल मागविण्यात आला होता. पोलीस अधीक्षक, महाराष्ट्र राज्य, नाशिक तुरुंगास दिनांक ०१ जानेवारी २०१७ रोजी भेट दिली व चौकशी केल्यानंतर एक तपशील निहाय अहवाल आयोगास सादर करण्यात आला व दिनांक ०७ फेब्रुवारी २०१७ रोजी तुरुंग महानिरीक्षक कडून ही अहवाल प्राप्त झाला.

आयोगाचे निर्णय :

सर्व परिस्थितीचा व वस्तुनिष्ठ विचार करून आयोग निष्कर्षाला पोहचला आहे की श्री. व्हेसील रॉय मिरांडा यांच्या मानवी अधिकारांचा गंभीरपणे उल्लंघन करण्यात आला आहे त्यामुळे खालील प्रमाणे शिफारशी करण्यात येत आहे :-

(अ) राज्य शासनास व तुरुंग महानिरीक्षकास यांना निर्देश देण्यात येत आहे की त्यांनी त्यांच्या ताब्यातील कैद्यांच्या मानवी अधिकारांच्या सुरक्षेसाठी सर्वोच्च न्यायालयाने व राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोगाने अनेक निर्गमित करण्यात आलेल्या मार्गदर्शन तत्वाची अंमलबजावणी काटेकोरपणे करावी.

(ब) राज्य शासन व महाराष्ट्र तुरुंग महानिरीक्षक यांना असे निर्देश देण्यात येत आहे की सदर प्रकरणात पिडित श्री. व्हेसील मिरांडाच्या मारहाणीस जबाबदार तुरुंग अधिकाऱ्याच्या विरुद्ध शिस्तभंगाची कार्यवाही करावी.

(क) राज्य शासनास असे निर्देश देण्यात येत आहे कैदी व्हेसील मिरांडा यांची बदली कोणत्याही दुसऱ्या तुरुंगात तात्काळ करण्यात यावी.

(ड) राज्य शासनानी पिडितास रु. २५,००० इतक्या रकमेची भरपाई सदर आदेशाच्या प्राप्तीच्या दिनांकापासून चार आठवड्यात प्रदान करावी.

३. प्रकरण क्रमांक : ७९१/२०१६

तक्रारकर्त्याचे नाव : सुभाष झंडु झगडे

उत्तरवादीचे नाव : (१) पोलीस महासंचालक (तुरुंगा), मुंबई

(२) उप पोलीस अधीक्षक, लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग

आदेशाची तारीख : २७ एप्रिल २०१७

गणसंख्या : न्यायाधीश श्री. एस. आर. बन्नूरमठ, मा. अधीक्षक

तक्रारीचे स्वरूप :

सदर प्रकरण एका सार्वजनिक कर्मचाऱ्याच्या मानवी हक्कांच्या उल्लंघन बद्दलचा आहे. महासंचालक, लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग यांनी त्यांच्या विरुद्ध प्राप्त खोटी तक्रारांच्या आधारे त्यास बळजबरीने व गैरकायदेशीरपणे श्री. कळगुटकर, उप पोलीस अधीक्षक यांनी अडकवून ठेवले त्यामुळे त्यांनी आपल्या अधिकारांचा निश्चित केलेल्या पद्धतीचा दुरुपयोग केला.

आयोगानी केलेली कार्यवाही :

तक्रारीचा अवलोकन केल्यानंतर आयोगाने महासंचालक लाचलुचपत विभाग यांच्याकडून अहवाल मागविला होता चौकशी करून त्यांना मुद्देनिहाय अहवाल आयोगास सादर केला.

आयोगाचा निर्णय :

संपूर्ण वस्तू व वस्तुस्थितीचा विचार करून आयोग असे निष्कर्षावर पोहचला आहे की श्री. कळगुटकर, उप पोलीस अधीक्षक एक सरकारी कर्मचारी यानी तक्रारकर्त्या श्री. झगडे यांच्या मानवी अधिकारांचा उल्लंघन केला त्यामुळे आयोग खालीलप्रमाणे शिफारस करित आहे :-

(अ) शासनास असे निर्देश देण्यात येत आहे की एक चौकशी करावी व त्यानुसार एक शिस्त भंगाची चौकशी श्री. कळगुटकर, उप पोलीस आयुक्त यांच्या विरुद्ध मानवी अधिकारांच्या उल्लंघनाबाबतीत करावी. ज्याअर्थी तक्रारकर्त्यांच्या एका लोक सेवकाकडून उल्लंघन करण्यात आले आहे. आयोगास योग्य वाटते की तक्रारकर्त्यास रु. १,००,००० इतक्या रकमेची भरपाई शासनानी सदर आदेशाच्या प्राप्तीच्या दिनांकापासून चार आठवड्यात करावी. असे स्पष्ट करण्यात येत आहे. सदर भरपाईच्या रकमेची अदायेगी झाल्या नंतर शासन सदर रकमेची वसुली पोलीस उप अधीक्षक लाचलुचपत विभाग श्री. कळगुटकर यांच्याकडून करण्यास दायित्व आहे.

४. प्रकरण क्रमांक : ३२९९/२०१३-१४

तक्रारकर्त्याचे नाव : मधुकर कवडुजी ईटनकर

उत्तरवादीचे नाव : (१) पोलीस उप आयुक्त (तुरुंग), नागपूर

(२) वरीष्ठ पोलीस निरीक्षक, नागपूर

आदेशाचे दिनांक : २४ मे, २०१७

गणपूर्ती : न्यायाधीश श्री. एस. आर. बन्नूरमठ, मा. अध्यक्ष

तक्रारीचे स्वरूप :

सदर तक्रार गैरकायदेशीर कार्यवाही बाबतीत असून त्यात गैरकायदेशीर अडकवून ठेवून तक्रारदारास मारहाण केली बाबतीत आरोपांचा समावेश आहे.

आयोगाने केलेली कार्यवाही :

पोलीस आयुक्त नागपूर यांच्याकडून अहवाल मागविण्यात आला होता व तपशील निहाय अहवाल पोलीस उपआयुक्त नागपूर परिमंडळ यांनी सादर केला त्यात त्यांनी आरोप अमान्य केला आहे.

आयोगाचा निर्णय :

आयोगाचा असा निष्कर्ष आहे की पोलीस अधिकाऱ्यांनी केवळ तक्रारकर्त्याचा मुलगा व्हॅकटेश एक अज्ञान मुलाच्या मानवी अधिकाराचे उल्लंघनच केले नाही तर सदर कृत्यावर पांघरूण घालून मान्य करण्यास सदर अभिलेखीत केला. सर्व बाबींचा विचार करून आयोगाचे मत आहे की सदर बाब एक अति गंभीर स्वरूपाची मानवी अधिकाराच्या उल्लंघनाची बाब आहे. त्यामुळे शासनास निर्देश देण्यात येत आहे की तक्रारकर्त्यास पिडितास रु. ५०,००० इतक्या रकमेची अंतरिम भरपाई सदर आदेशाच्या प्राप्तीच्या दिनांकापासून चार आठवड्यात प्रदान करावे व तदनंतर अहवाल चार आठवड्यात आयोगास सादर करावे.

५. प्रकरण क्रमांक : २३२८/२०१२-१३

तक्रारकर्त्याचे नाव : सलामत अली जाहिद शेख

उत्तरवादीचे नाव : पोलीस उप आयुक्त, मुंबई.

आदेशाचे दिनांक : ३१ मे २०१७

गणपूर्ती : न्यायाधीश श्री. एस. आर. बन्नूरमठ, मा. अध्यक्ष

तक्रारीचे स्वरूप :

सदर तक्रार श्री. सलामत अली यांनी धारावी पोलीस अधिकाऱ्यांच्या विरुद्ध नोंदविली त्यात त्यांनी असे आरोप केले की त्याला कच्चे कैदखान्यात गैरकायदेशीर पणे अडकवून ठेवण्यात आले होते.

आयोगाने केलेली कार्यवाही :

सदर बाबतीत पोलीस उप आयुक्त, पोलीस परिमंडळ-५ यांच्याकडून अहवाल मागविण्यात आला होता. संपूर्ण अहवालाचा अवलोकन केल्यानंतर आयोगाचे निष्कर्ष असे आहे की एकतर अति उत्साह किंवा संगनमत करून संबंधित पोलीस यांनी फौजदारी प्रक्रिया संहितेचे कलम १५१ प्रमाणे बहाल केलेल्या अधिकाराचा दुरुपयोग केला कोणत्याही परिस्थितीत कोणालाही २४ तास पेक्षा जास्त वेळासाठी पोलीस ठाण्यात अडकवून ठेवणे मानवी अधिकारांचे उल्लंघन ठरतो.

आयोगाचा निर्णय :

वरील प्रमाणे आयोगाची निष्कर्ष आहे की राज्य शासनाने अंतरिम निष्कर्ष आहे की राज्य शासनाने अंतरिम भरपाई रु. १०,००० इतक्या रकमेची तक्रारकर्त्यास सदर आदेश प्राप्तीच्या दिनांकापासून चार आठवड्यात प्रदान करावी व तदनंतर अनुपालन अहवाल दोन आठवड्यात आयोगास सादर करावा.

६. प्रकरण क्रमांक १६३८/२०१२-१३

तक्रारकर्त्याचे नाव : शेख मोमीन शेख सामेद

उत्तरवादीचे नाव : पोलीस अधीक्षक, बुलढाणा

आदेशाचे दिनांक : ८ जून २०१७

गणपूर्ती : न्यायाधीश श्री. एस. आर. बन्नूरमठ, मा. अध्यक्ष

तक्रारीचे स्वरूप :

सदर तक्रार श्री शेख मोमीन समद नंदुरा, जि. बुलढाणा यांनी पोलीस शिपाई श्री. मुजाल, नांदुरा, पोलीस स्टेशन यांच्या विरुद्ध केली आहे व आरोप केले आहे की, त्यांनी त्यांचे बरोबर दुर्व्यवहार करून त्यांना मारहाण केली. पुढे असेही आरोप करण्यात आले की सदर पोलीस शिपायांनी तक्रारकर्त्यांच्या विरुद्ध खोटी फौजदारी तक्रार नोंदविली आहे.

आयोगाने केलेली कार्यवाही :

सदर प्रकरणी पोलीस अधीक्षक, बुलढाणा यांच्याकडून अहवाल मागविण्यात आले होते व एक तपशीलनिहाय अहवाल त्यांनी सादर करून तक्रारकर्त्यांनी केलेले आरोप अमान्य केले, त्यांनी असे नमुद केले आहे की तक्रारकर्ता स्वतः पोलीसांच्या कार्यवाहीत अडथळा निर्माण करीत होता व तो हिंसक होऊन शिवीगाळ करायला लागला. त्यामुळे, पोलीस शिपाई यांनी एक फौजदारी तक्रार क्र. ५०/२०१२ भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३४३, ३५१, ३३२ अंतर्गत तक्रारकर्त्यांच्या विरुद्ध नोंदविली.

आयोगाचे निर्णय :

पूर्णतः अभिलेखाचे अवलोकन केल्यानंतर आयोग खालीलप्रमाणे शिफारस करण्यात येत आहे :-

(अ) पोलीस महासंचालक यांना निर्देश देण्यात येत आहे की, पोलिसांच्या दुर्लक्षपणाच्या, उदासीनपणाच्या बाबतीत, संबंधित जे. एम.एफ नांदुरा दिनांक १९ जून २०१२ च्या आदेशानुसार शिपायांच्या विरुद्ध आदेशाचे पालन का करण्यात आले नाही व योग्य कार्यवाही करण्यात आली नाही. आयोगाचा निष्कर्ष आहे की, तक्रारकर्त्यांच्या मानवी अधिकारांचा पोलिसांनी उल्लंघन केला आहे. त्यामुळे रु. १०,००० इतक्या रकमेची भरपाई सदर आदेशाच्या प्राप्तीच्या दिनांकापासून प्रदान करावी व अनुपालन अहवाल तद्नंतर चार आठवड्यात आयोगास सादर करावे.

७. प्रकरण क्रमांक : २४३५/२०१३-१४

तक्रारकर्त्याचे नाव : श्री पुखराज सुवालाल सिंघवी

उत्तरवादीचे नाव : उप पोलीस आयुक्त कल्याण (प.)

गणपूर्ती : न्यायाधीश श्री. एस. आर. बन्नूरमठ, मा. अध्यक्ष

तक्रारीचे स्वरूप :

सदर तक्रारीत असे आरोप आहे की, पोलीस मालमत्याच्या तपासात जेव्हा पोलीस तपास करित होते त्यात जेव्हा चोरीचे दागिने व जवाहारात तक्रारकर्त्यांच्या दुकानातुन जप्त करताना पोलीसांनी अनियमितता केली.

आयोगाने केलेली कार्यवाही :

अनेक प्रकारची अनियमितता पोलीसांनी केली व मुंबई उच्च न्यायालयच्या परिपत्रकाच्या आदेशाचे उल्लंघन करून सदर परिपत्रकाचे अनुपालन केले नाही.

आयोगाचे निर्णय :

सर्व बाबींचा विचार करून आयोग खालीलप्रमाणे शिफारस करीत आहे.

राज्य शासन व डीजीपी यांना असे निर्देश देण्यात येत आहे की, तक्रारकर्त्यांस अटक करण्यात आली असली तरीही परिपत्रक ४१/२००९, दि. २८ जुलै २००९ चे अनुपालन तपासात व चोरीच्या दागिन्याच्या व इतर वस्तुंच्या ज्वेलरकडून पुन्हा प्राप्ती करताना वरील परिपत्रकाच्या तरतुदीचा

अनुपालन करावे जेणेकरून तक्रारकर्त्याची अनावश्यक सतावनी व भ्रष्टाचार टाळता येईल. आयोगास असे आढळले की तक्रारकर्त्यास १५.५०-१७.०० वा. अटक करण्यात आली. परंतु २३.०० वा. अशी नोंद केली आहे कोठे तक्रारदारास अटक करण्यात आली याचे स्पष्टीकरण दिसून आले नाही परंतु चार तासांच्या तासापूर्वी तक्रारदारास अटक करण्यात आली होती. त्यामुळे आयोगास योग्य वाटते की, रु. ५०,००० इतक्या रकमेची भरपाई सदर आदेश प्राप्तीच्या दिनांकापासून चार आठवड्यात प्रदान करावी व तदनंतर अनुपालन अहवाल सहा आठवड्यात आयोगास सादर करावे.

८. प्रकरण क्रमांक १७७/२०१२-१३ (विभागीय पीठ)

तक्रारकर्त्याचे नाव : सुओ मोटो प्रकरण (स्वधिकार)

मयत व्यक्तिचे नाव : जुल्फार किंवा रफिक कामु शेख

माहिती देणाऱ्या अधिकाऱ्यांचे नाव : (१) पोलीस उपआयुक्त, गुन्हा अन्वेषण विभाग, मुंबई

(२) सहसंचालक, सीबीआई, वांद्रे

आदेशाचे दिनांक : १२ जून २०१७

गणसंख्या : १. न्यायाधीश श्री. एस. आर. बन्नूरमठ, मा. अध्यक्ष

२. श्री एम. ए. सईद साहेब, मा. सदस्य

तक्रारीचे स्वरूप :

जुलफार उर्फ रफिक शशेख वय ३५ वर्षे यांची धारावी पोलीस ताब्यात असताना मृत्यूची माहिती मिळाल्यावर सदर प्रकरण नोंदविण्यात आले.

आयोगाने केलेली कार्यवाही :

प्राप्त वस्तुस्थिती परिस्थितीच्या आधारे आयोग खालीलप्रमाणे शिफारस करित आहे :-

(अ) पोलीस महासंचालक यांना निर्देश देण्यात येत आहे की राज्यातील सर्व पोलीसांनी अटक कैद्यांच्या मानवी अधिकाराचा जे पोलीसांच्या ताब्यातील आहेत तशा व्यक्त्या सुरक्षतेसाठी संवेदनशील रहावे.

(ब) राज्य शासनास निर्देश देण्यात येत आहे. मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या सुबे सिंगच्या प्रकरणात दिलेल्या मार्गदर्शनतत्वाप्रमाणे सदर प्रकरण तात्काळ सीबीआईद्वारे तपासणीसाठी देणे महादेशात्मक आहे.

(क) ज्याअर्थी, सीबीआई सदर प्रकरणाची तपासणी केली आहे व प्रकरण न्यायालयापुढे प्रलंबित आहे, त्यामुळे आयोग डीजीपी यांना शिस्तभंगाची कार्यकरण्यासाठी निर्देश देण्यासाठी इच्छुक नाही, परंतु आयोगाला योग्य वाटते की शासनास निर्देश देत आहे की शासनाने अंतरिम भरपाई रुपये १ लाख इतक्या रकमेची मयत इसमाच्या कायदेशीर वारसास सदर आदेशाच्या प्राप्ती दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या आत प्रदान करावे व तदनंतर अनुपालन अहवाल चार महिन्यात आयोगास सादर करावे.

९. प्रकरण क्रमांक : ४१२४/२००७-०८

तक्रारकर्त्याचे नाव : गणपत कोळी

उत्तरवादीचे नाव : पोलीस अधीक्षक, जळगाव (ग्रामीण)

गणपूर्ती : श्री. एम. ए. सईद, मा. सदस्य

तक्रारीचे स्वरूप :

तक्रारदार हे मयत व्यक्ती गजानन यांचे वडिल आहे. दिनांक २२ सप्टेंबर २००७ रोजी तक्रारकर्त्याचे मुलास त्याचे दोन चुलत भावांनी दामोदर व सुभाष यांनी घराबाहेर बोलविले. रात्री उशीरा तक्रारदारास कळले की त्यामध्ये त्याचे मुलाचा एका नाल्यात बुडून मृत्यू झाला. मयत व्यक्ति एक उत्तम तैराक होता. सदर व्यक्तीचा मृत्यू संशयास्पद होता. तक्रारकर्त्यांना एक हत्याची तक्रार नोंदविली. त्यात या दोन्ही व्यक्तींवर मृत्यूचा संशय घेतला. परंतु पोलीसांनी योग्य तपास केला नाही व त्यांनी अपघातातील मृत्यूची नोंद घेतली.

आयोगाने केलेली कार्यवाही :

अहवाल व प्रकरणाचे कागदपत्र पोलीस उप अधीक्षक मुक्तिनगर विभाग यांच्या कडून मागविण्यात आले होते. आयोगाने तक्रार दाराने नोंदविलेल्या प्रथम खबरी अहवाल ज्यामध्ये तक्रारकर्त्यांचा मुलगा मनुष्यवधाचा गुन्हा नोंदविला आहे त्याचे विचार केला तेव्हा असा प्रश्न निर्माण झाला की तपासणी या दिशेने का करण्यात आली नाही. त. अ. यांनी व उत्तरवादी यांनी दिलेल्या खुलाशाने आयोग समाधानी झाले नाही. आयोगाने मरणोत्तर परिक्षेच्या अहवालावर अवलंबून पोलीस तपासावर संशय निर्माण केला.

आयोगाचा निर्णय :

आयोगाने अतिरिक्त मुख्य सचिव, गृह विभाग मंत्रालय, मुंबई यांना निर्देश देत आहे की तक्रारदारास रु. १५,००,००० इतक्या रक्कमेची भरपाई प्रदान करावी. पुढे आयोग असे आदेश निर्गमित करीत आहे की विशेष आ जी पी नाशिक विभाग यांनी संपूर्ण अभिलेख तपासून एक आरोपीत गुन्हेगारांच्या विरुद्ध नोंदवून प्रकरणाची तपासणी फौजदारी दंड प्रक्रिये प्रमाणे करावी.

१०. प्रकरण क्र. ५७१३/२००७-०८

तक्रारकर्त्याचे नाव : उत्तम एम. खरे

उत्तरवादीचे नाव : पोलीस उप आयुक्त, परिमंडळ ६ मुंबई - ७ व इतर

आदेशाची तारीख : २८ ऑक्टोबर

गणसंख्यापूर्ती : श्री. एम. ए. सईद, मा. सदस्य.

तक्रारीचे स्वरूप :

तक्रारदार मयत महिलेचे वडील आहेत ज्या महिलेस दिनांक २९ ऑक्टोबर २००७ रोजी भाभा रुग्णालय कुर्ला येथे पहिल्या प्रसूतीसाठी भरती करण्यात आले होते. सदर रुग्णालयाचे संबंधित डॉक्टरांनी त्या महिलेवर योग्य उपचार केले नाही व जेव्हा त्या महिला मृत्यूच्या उंबरठ्यावर होत्या तेव्हा त्यांना राजावाडी रुग्णालयात पाठविण्यात आले जिथे त्यांना व बालकास मृत घोषित करण्यात आले. राजावाडी रुग्णालयातील डॉक्टरांनी तक्रारकर्त्यास कळविले की त्यांच्या मुलीचे व बालकाच्या मृत्यूचे कारण भाभा रुग्णालयाच्या डॉक्टरांचा निष्ठूरपणा व हलगर्जीपणा आहे.

आयोगाने केलेली कार्यवाही :

पो.उ.आ. परिमंडळ ५ यांच्या कडून अहवाल व केस पेपर मागविण्यात आले होते तसेच तज्ज्ञ सल्ला ग्रांट मेडीकल कॉलेज व जे. जे. रुग्णालयाकडून प्राप्त करण्यात आले होते. आयोगाने अध्यक्ष, आरोग्य खाते, अधिष्ठाता व विभाग प्रमुख स्त्रीरोग विभाग तज्ज्ञाकडून व के. बी. भाभा रुग्णालयाकडून संपूर्ण अभिलेख मागविले होते.

आयोगाने आयुक्त बीएमसी यांना व अधीक्षक भाभा रुग्णालय यांना निर्देश निर्गमित करून त्यांना संयुक्तपणे रु. १०,००,००० इतक्या रक्कमेची भरपाई प्रदान करण्यास निर्देश दिले तसेच बीएमसी यांनी त्यांना संवेदनशीलता व जाणीवता या विषयावर रुग्णालयातील प्रगत विद्यार्थ्यांसाठी कार्यक्रम आयोजित करण्यास निर्देश देण्यात आला.

११. प्रकरण क्रमांक : २३१/१७/२००५

तक्रारकर्त्याचे नाव : गणेश सी. आगाशे

उत्तरवादीचे नाव : पोलीस अधीक्षक, नागपूर

आदेशाचे दिनांक : १९ जानेवारी २०१७

गणपूर्ती : श्री. भगवंतराव डी. मोरे, मा. सदस्य.

तक्रारीचे स्वरूप :

तक्रारकर्ता अनुसूचित जातीचा असून त्यांनी हर्षा राऊत कुनबी समाजाच्या मुली बरोबर दिनांक १ मार्च २००५ रोजी लग्न केले. हर्षाच्या आईने काही धार्मिक विधी करायचे आहेत या कारणास्तव तिला परत घेतले व तिला आपल्या घरात अडकवून ठेवले. तक्रारदाराने तिला परत आणण्यासाठी प्रयत्न केला. परंतु अयशस्वी झाल्याने त्यांनी कामठी पोलीस ठाण्यात तक्रार नोंदविली तक्रारदाराच्या तक्रारीची दखल घेण्याऐवजी पोलिसांनी त्यांच्या विरुद्ध भा.द.सं. च्या कलम ३४,३७६,३६३ अन्वये तक्रार नोंदविली. तक्रारदार व त्यांचे वडील यांना अटक करण्यात आली होती परंतु सेशन न्यायालयांनी त्यांना निर्दोष ठरवून सोडले.

आयोगाने केलेली कार्यवाही :

अहवाल व प्रकरणाचे कागदपत्र पोलीस उप अधीक्षक मुक्तिनगर विभाग यांच्या कडून मागविण्यात आले होते. आयोगाने तक्रारदाराने नोंदविलेल्या प्रथम खबरी अहवाल ज्यामध्ये तक्रारकर्त्यांचा मुलगा मनुष्यवधाचा गुन्हा नोंदविला आहे त्याचे विचार केला तेव्हा असा प्रश्न निर्माण झाला की तपासणी या दिशेने का करण्यात आली नाही. त. अ. यांनी व उत्तरवादी यांनी दिलेल्या खुलाशाने आयोग समाधानी झाले नाही. आयोगाने मरणोत्तर परिक्षेच्या अहवालावर अवलंबून पोलीस तपासावर संशय निर्माण केला.

आयोगाचा निर्णय :

आयोगाने अतिरिक्त मुख्य सचिव, गृह विभाग मंत्रालय, मुंबई यांना निर्देश देत आहे की तक्रारदारास रु. १५,००,००० इतक्या रक्कमेची भरपाई प्रदान करावी. पुढे आयोग असे आदेश निर्गमित करीत आहे की विशेष आ जी पी नाशिक विभाग यांनी संपूर्ण अभिलेख तपासून एक आरोपीत गुन्हेगारांच्या विरुद्ध नोंदवून प्रकरणाची तपासणी फौजदारी दंड प्रक्रिये प्रमाणे करावी.

१०. प्रकरण क्र. ५७१३/२००७-०८

तक्रारकर्त्याचे नाव : उत्तम एम. खरे

उत्तरवादीचे नाव : पोलीस उप आयुक्त, परिमंडळ ६ मुंबई - ७ व इतर

आदेशाची तारीख : २८ ऑक्टोबर

गणसंख्यापूर्ती : श्री. एम. ए. सईद, मा. सदस्य.

तक्रारीचे स्वरूप :

तक्रारदार मयत महिलेचे वडील आहेत ज्या महिलेस दिनांक २९ ऑक्टोबर २००७ रोजी भाभा रुग्णालय कुर्ला येथे पहिल्या प्रसूतीसाठी भरती करण्यात आले होते. सदर रुग्णालयाचे संबंधित डॉक्टरांनी त्या महिलेवर योग्य उपचार केले नाही व जेव्हा त्या महिला मृत्यूच्या उंबरठ्यावर होत्या तेव्हा त्यांना राजावाडी रुग्णालयात पाठविण्यात आले जिथे त्यांना व बालकास मृत घोषित करण्यात आले. राजावाडी रुग्णालयातील डॉक्टरांनी तक्रारकर्त्यास कळविले की त्यांच्या मुलीचे व बालकाच्या मृत्यूचे कारण भाभा रुग्णालयाच्या डॉक्टरांचा निष्ठूरपणा व हलगर्जीपणा आहे.

आयोगाने केलेली कार्यवाही :

पो.उ.आ. परिमंडळ ५ यांच्या कडून अहवाल व केस पेपर मागविण्यात आले होते तसेच तज्ज्ञ सल्ला ग्रांट मेडीकल कॉलेज व जे. जे. रुग्णालयाकडून प्राप्त करण्यात आले होते. आयोगाने अध्यक्ष, आरोग्य खाते, अधिष्ठाता व विभाग प्रमुख स्त्रीरोग विभाग तज्ज्ञाकडून व के. बी. भाभा रुग्णालयाकडून संपूर्ण अभिलेख मागविले होते.

आयोगाने आयुक्त बीएमसी यांना व अधीक्षक भाभा रुग्णालय यांना निर्देश निर्गमित करून त्यांना संयुक्तपणे रु. १०,००,००० इतक्या रक्कमेची भरपाई प्रदान करण्यास निर्देश दिले तसेच बीएमसी यांनी त्यांना संवेदनशीलता व जाणीवता या विषयावर रुग्णालयातील प्रगत विद्यार्थ्यांसाठी कार्यक्रम आयोजित करण्यास निर्देश देण्यात आला.

११. प्रकरण क्रमांक : २३१/१७/२००५

तक्रारकर्त्याचे नाव : गणेश सी. आगाशे

उत्तरवादीचे नाव : पोलीस अधीक्षक, नागपूर

आदेशाचे दिनांक : १९ जानेवारी २०१७

गणपूर्ती : श्री. भगवंतराव डी. मोरे, मा. सदस्य.

तक्रारीचे स्वरूप :

तक्रारकर्ता अनुसूचित जातीचा असून त्यांनी हर्षा राऊत कुनबी समाजाच्या मुली बरोबर दिनांक १ मार्च २००५ रोजी लग्न केले. हर्षाच्या आईने काही धार्मिक विधी करायचे आहेत या कारणास्तव तिला परत घेतले व तिला आपल्या घरात अडकवून ठेवले. तक्रारदाराने तिला परत आणण्यासाठी प्रयत्न केला. परंतु अयशस्वी झाल्याने त्यांनी कामठी पोलीस ठाण्यात तक्रार नोंदविली तक्रारदाराच्या तक्रारीची दखल घेण्याऐवजी पोलिसांनी त्यांच्या विरुद्ध भा.द.सं. च्या कलम ३४,३७६,३६३ अन्वये तक्रार नोंदविली. तक्रारदार व त्यांचे वडील यांना अटक करण्यात आली होती परंतु सेशन न्यायालयांनी त्यांना निर्दोष ठरवून सोडले.

आयोगाने केलेली कार्यवाही :

दोन्ही पक्षांना बोलविण्यात आले होते व त्यांची सुनावणी पूर्ण पणे घेण्यात आली तसेच याच दरम्यान तसेच आयोगाच्या तपासकक्षाकडून अहवाल मागविण्यात आले होते. असे निर्दर्शनास आले की कामठी पोलीस व पाचपावली पोलीस यांनी तक्रारकर्त्यांच्या तक्रारीकडे दुर्लक्ष केले. तक्रारकर्त्यांस हेतुपुरस्पर अटक करून त्यांच्या विरुद्ध अनावश्यक खटला भरला.

आयोगाचे निर्णय :

आयोगाने राज्य शासनास आदेश निर्गमित केले की रु. २,००,००० इतक्या रक्कमेचे अंतरीम भरपाई तक्रारदारास प्रदान करण्यात यावी तसेच पोलीस आयुक्त नागपूर व पोलीस अधीक्षक नागपूर ग्रामीण यांना निर्देश देण्यात आले होते की त्यांनी सदर प्रकरणी चौकशी करून कर्तव्यातचुकी करणाऱ्या पोलीसांविरुद्ध कार्यवाही करावी.

अध्याय - ६

शासनाने अनुपालन केलेल्या तसेच नाकारलेल्या शिफारशी

आदेश तारीख	शिफारस	अहवालांची पूर्तता/स्विकारलेली पत्र
१८/०३/२०१४	गैरकायदेशीर अटक/अडकवून ठेवणे व तिसऱ्या दर्जाची पद्धत जे काही पोलीस वापरतात ही मूळतः मानवी अधिकाराचा उल्लंघन आहे. राज्य शासनानी तक्रारकर्त्यास रु.५०,०००/- इतक्या रक्कमेची नुकसान-भरपाई तक्रारकर्त्याच्या मुलाला प्रदान करावी.	<ul style="list-style-type: none"> दि.२५/०४/२०१७चा तक्रारकर्त्यांना रु.५०,०००/- नुकसान-भरपाई दिल्याचा शासन निर्णय प्राप्त झाला. दि.१५/११/२०१७ रोजी पत्र प्राप्त झाले. सदर पत्रासोबत नुकसानभरपाई दिलेल्या रकमेची पावती प्राप्त झाली.
२३/०३/२०१७	राज्य मयत व्यक्तीचा कायदेशीर प्रतिनिधीस रु. १५,००,०००/- नुकसानभरपाई देईल.	<ul style="list-style-type: none"> गृह विभागाचा दि. १४/११/२०१७ चा शासन निर्णय मिळाला की ज्यामध्ये मयत व्यक्तीच्या कायदेशीर प्रतिनिधीस नुकसानभरपाई म्हणून रु. १५,००,०००/- मंजूर केल्याबाबत सांगितले.
२३/०५/२०१६	ज्याअर्थी निष्क्रीयता क्रूरता/जाणीवपूर्वक प्रयत्न मुख्य हवालदार विलंबाने केलेली महत्वाच्या परिणाम झाला. तक्रारदाराच्या प्रकरणात झाला. आयोगाला असे वाटते की रु. १० हजाराची नुकसानभरपाई राज्य शासनाने तक्रारदारास द्यावी याशिवाय आयोग अशी शिफारस करते की वरिष्ठ अधिकाऱ्यांनी कर्तव्यात चुकी करणाऱ्या विरोधात योग्य कारवाई करावी.	<ul style="list-style-type: none"> गृह विभागाच्या दि.२९/११/२०१७ चा शासन निर्णय तक्रारदारांना १० हजार रूपये नुकसानभरपाई मंजूर केल्याबाबत सांगण्यात आला.
३०/०१/२०१७	राज्याने तक्रारदारांना रु. ५०,०००/- नुकसान-भरपाई द्यावी.	<ul style="list-style-type: none"> गृह विभागाच्या दि. २८/११/२०१७ रोजीचा शासन निर्णय प्राप्त झाला की ज्यामध्ये सदर नुकसानभरपाई मंजूर करण्यात आल्याबाबत सांगितले.
१२/०१/२०१६	राज्य शासनास असे निर्देश देण्यात आले आहे की, जमिनीस्तरावर काम करणाऱ्या सर्व पोलिस अधिकाऱ्यांना जनतेबरोबर सौजन्यशिलतेने व माणुसकीने व कोणासही मारहाण करू नये व कोणासही अपशब्दाने संबोधित करू नये. जेव्हा गंभीर स्वरूपाची जखम पिडीतास होते तेव्हा पिडीताच वैद्यकीय खर्चासाठी येणारा अंदाजित खर्च, दुःख व अंशिख अपंगत्व आयोग यांनी योग्यरित्या अंतरिम भरपाई रु. १,००,०००/- ची प्रदान करावी.	<ul style="list-style-type: none"> दि. १९/११/२०१६ चा गृह विभागाचा शासन निर्णय की ज्यामध्ये तक्रारदारांना रु. १,००,०००/- ची नुकसान-भरपाई देण्याबाबत कळविले. दि. १५/१२/२०१७ ए.सी.पी. ठाणे शहर यांच्याकडून पत्र प्राप्त झाले त्यासोबत त्यांनी नुकसानभरपाईची पावती दिली.
२२/०८/२०१६	राज्यांनी पिडीत व्यक्तीला रु.२५,०००/- ची नुकसानभरपाई द्यावी.	<ul style="list-style-type: none"> दि. २७/०३/२०१७ रोजी गृह विभागाचा शासन निर्णय प्राप्त झाला की ज्यामध्ये तक्रारदारांना रु. २५,०००/- ची नुकसान भरपाई मंजूर केल्याबाबत सांगितले तसेच हिरासत मध्ये ठेवलेल्या व्यक्तींची नोंदवही ठेवणे बाबतीत परिपत्रक काढावे.

आदेश तारीख	शिफारस	अहवालांची पूर्तता/स्विकारलेली पत्र
१४/०६/२०१६	पी.एस. आय. श्री. सागर हिंगोले यांच्या विरोधात विभागीय चौकशी सुरू करावी. राज्यानी पिडीत व्यक्तीला रु.२५,०००/- द्यावे.	<ul style="list-style-type: none"> दि.१७/०६/२०१७ रोजी गृह विभागाचा शासन निर्णय प्राप्त झाला की ज्यामध्ये तक्रारदारांना रु. २५,०००/- ची नुकसान भरपाई मंजूर केल्याबाबत सांगितले. दि.०६/१०/२०१७ रोजी एस. पी. हिंगोले सोबत रु.२५,०००/- रक्कमेची पावती तसेच गृह विभागाचे दि.०७/१०/२०१७ चे पत्र प्राप्त झाले.
०९/०६/२०१७	डी. आर. डी. ए. जालना यांनी तक्रारदारांना रु. ५०,०००/- नुकसानभरपाई द्यावी.	<ul style="list-style-type: none"> दि.१४/०७/२०१७ रोजी डी. आर. डी. ए.जालना यांच्याकडून नुकसानभरपाई रक्कम रूपये ५० हजार तक्रारदारांना दिल्याबाबतची पावती प्राप्त झाली.
०४/१०/२०१६	राज्याने पिडीत व्यक्तीला अंतरिम नुकसान भरपाई म्हणून २५ हजार रूपये द्यावे.	<ul style="list-style-type: none"> गृह विभागाकडून दि.२६/०५/२०१७ रोजी शासन निर्णय तसेच दि.१४/०९/२०१७ रोजी गृह विभागाचे पत्र प्राप्त झाले ज्यामध्ये तक्रारदारांनी २५ हजार रूपये नुकसानभरपाई दिल्याबाबत सांगण्यात आले.
१९/०६/२०१७	राज्यानी प्रत्येकी २० हजार रूपये (एकूण ६० हजार रूपये) तक्रारदार आणि २ इतर व्यक्तींना द्यावे.	<ul style="list-style-type: none"> गृह विभागाकडून दि.०७/१०/२०१७ रोजी दोषी पोलीस अधिकाऱ्यांविरुद्ध कारवाई केल्याबाबतचा तसेच ६० हजार नुकसानभरपाई तक्रारदार आणि इतर व्यक्तींना दिल्याबाबतचे पत्र प्राप्त झाले.
१८/१०/२०१६	प्रधान सचिव आरोग्य विभाग यांनी अंतरिम नुकसानभरपाई रु. ५ लाख श्री. हर्ष पाटिल यांना आदेश मिळाल्या तारखेपासून ३ महिन्यांच्या आत द्यावे.	<ul style="list-style-type: none"> जिल्हा शल्यचिकित्सक ठाणे यांच्याकडून सोबत रु. ५,००,००० तक्रारदारास प्राप्त झाले तसेच अतिरीक्त आरोग्य संचालक यांचे दि. ३१/०३/२०१७ चे पत्र आदेशानुसार प्राप्त झाले. दि. १७/०३/२०१७ चा पत्र जिल्हा शल्यचिकित्सक ठाणे यांच्याकडून प्राप्त झाले. सदर पत्राबरोबर तक्रारकर्त्यास प्रदान करण्यात आलेली नुकसानभरपाईची रकमेची प्रत व संचालक आरोग्य सेवा यांचे पत्र दि. ३१/०३/२०१७ चे प्राप्त झाले. त्या पत्रात त्यांनी मार्गदर्शन तत्त्व आदेशाप्रमाणे निर्गमित केले आहे.
०३/१०/२०१६	ए. सी. एस. गृह विभाग यांनी शिस्तभंगाची कारवाईची प्रक्रिया पोलीस निरीक्षक श्री. सय्यद व अनिल देशमुख यांचेविरुद्ध प्रारंभ करावी. तसेच शासनाने रूपये १ लाखाची भरपाईची रक्कम तक्रारकर्त्यास या आदेशाच्या तारखेपासून ६ आठवड्यात प्रदान करावी.	<ul style="list-style-type: none"> पत्राची कॉपी व दि. ०५/१२/२०१६ ची पावती रु. १,००,००० तक्रारकर्त्यास प्रदान केल्याची प्राप्त झाली.
२५/०१/२०१७	राज्यानी तक्रारदारास २५ हजार रूपयांची नुकसानभरपाई प्रदान करावी.	<ul style="list-style-type: none"> गृह विभागाचा दि.१२/०६/२०१७ चा शासन निर्णय प्राप्त झाला की ज्यामध्ये तक्रारदारास २५ हजार नुकसानभरपाई मंजूर केल्याचे सांगितले.
२९/०८/२०१६	(१) पोलीस महासंचालक यांनी कर्तव्यात कसूर करणार श्री. गिरी, पोलीस उप निरीक्षक श्री. बल्लाळ यांचेविरुद्ध प्रारंभ करावी. (२) राज्य शासनाने १ लाखाची नुकसान-भरपाईची रक्कम श्री. राहिणे व श्री. बोरोकर यांना सदर आदेश प्राप्तीच्या दिनांकापासून ६ आठवड्यात प्रदान करावे.	<ul style="list-style-type: none"> गृह विभागाचा दि. २६/०७/२०१७ चा शासन निर्णय प्राप्त झाला की ज्यामध्ये प्रत्येकी रु. १,००,००० ऐवजी प्रत्येकी २५ हजार रूपये मंजूर केले.

आदेशाची तारीख	शिफारस	नकारलेले अहवाल
२९/०१/२०१५	जिल्हा अधिकारी, चंद्रपूर यांच्या कार्यालयातील संबंधित कर्मचारी जे प्रकल्पग्रस्त प्रमाणपत्र विलंबाने निर्गमित करण्यास जबाबदार आहे त्यांच्याविरुद्ध शिस्तभंगाची कारवाई करावी. रु. ५०,०००/- इतक्या रकमेची नुकसान-भरपाई शासनानी तक्रारदारास प्रदान करावी.	<ul style="list-style-type: none"> विभागीय आयुक्त नागपूर यांचे दि.१५/०१/२०१७ चे पत्र प्राप्त झाले, त्यात त्यांनी नमूद केले आहे की शासनाच्या मार्गदर्शन तत्वानुसार प्रकल्पग्रस्त व्यक्तींना ज्यांनी विलंब केला त्यांच्याविरुद्ध योग्य कारवाई सुरू करण्यात आली आहे. त्यामुळे प्रकल्पग्रस्त प्रमाणपत्र तक्रारकर्त्यास निर्गमित केली नाही.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई

